

הרב חיים דרוקמן

חינוכו עלי אהבה

מאמרים, תשובות והנהגות
בענייני חינוך בדור הגאולה

אור עציון ספרי איכות תורניים
המכון התורני ע"ש ר' יצחק וחנה סטרולוביץ'

"הפעילות החינוכית היא עיקר חיי,

והדברים האחרים שעשיתי

הם מבחינתי 'שירות מילואים',

אמשיך בה ככל שרק אוכל,

והקדוש ברוך הוא ייתן לי כוחות".

(הרב בריאיון)

תוכן העניינים

11	פתיחת העורך
14	מבנה הספר
15	על משנתו החינוכית של מו"ר הרב חיים דרוקמן זצ"ל
27	שער א: שיעורים
29	א ערך החינוך
31	א תכלית החינוך בישראל
36	ב כוח החינוך לעמידה באתגרים רוחניים
45	ג המלמד תורה – כאילו ילדו
57	ד ללמוד וללמד
65	ה שומרי משמרת הקודש
71	ו הלומד ילד, למה הוא דומה?
75	ז שביתה במערכת החינוך
79	ב נושאים חינוכיים
81	א כל ההתחלות קשות
89	ב כבוד התלמיד
95	ג איך מוכיחים ומבקרים?
100	ד חינוך מתוך אמונה בטוב שבאדם
107	ה היזהרות מפני הידרדרות
117	ו "תִּנְגַּד לְנַעַר עַל פִּי דָרְכוֹ"
126	ז ויתורים ופשרות בחינוך

שער ב: שאלות ותשובות 137

ערך החינוך 139

עיסוקו של הרב בחינוך 139 • הליכה למקצוע החינוך 140 • החינוך וטבע האדם – הילכו יחדיו? 143 • ייאוש בחינוך 146 • איך להסתכל על מצב הנוער בימינו 148 • המשימות לנוער בימינו 150

הדרכות חינוכיות 153

הסבר התנהגות ההורה והמחנך לילדים 153 • חינוך בבית ובמקום הלימודים 156 • חינוך לתורה ומצוות לפני גיל חינוך 157 • חינוך לשמחה במצוות 160 • חינוך לטווח ארוך ולטווח קצר 162 • אלימות בני נוער בחברה הישראלית 163 • התמודדות חינוכית עם התחושה שהתורה מגבילה 166 • עידוד ילדים ללכת לתפילה 169

לימוד תורה 172

קבלת תשלום על לימוד תורה לתלמידים 172 • יחס התלמידים ללימודי הקודש 175 • הקניית היחס הנכון לתורה 178 • לימוד אמונה עם הילדים 180 • היחס בין לימודי אמונה וגמרא בישיבות תיכוניות 181 • לימוד תורה לבנות 185 • פנימייה או אקסטרני 188

לימוד וחינוך בעניינים שבינו לבינה 189

חינוך לצניעות בלבוש 189 • הגיל המתאים ללימוד עניינים שבינו לבינה 191 • חינוך לחיי זוגיות ואינטימיות 192 • הקושי בלימוד סיפורים צנועים בגמרא 194 • לימוד על יצר הגדולים 197 • לימוד יחס הגמרא לגירושין 200 • לימוד נושא אירוסים ונישואים 200

החינוך הציוני־דתי 202

ערכם של לימודי חול 202 • חינוך לפשרנות או לשלמות 206 • מורכבות החינוך הדתי־לאומי 207 • דרך אמצע בין דתיים לחילוניים? 210 • מסרים מורכבים על מצב דורנו 212 • חינוך לפרטיות ולכלליות 214 • יסודות חינוך הציונות הדתית ותופעת "עשבים

שוטים" 217 • האם החינוך הדתי-לאומי נוהל כישלון
 ביחס לחינוך החרדי? 220 • תופעת החילון בימינו 224
 • ישיבה חרדית או ישיבה ציונית? 226 • בתי ספר
 מעורבים של דתיים ושאינם דתיים 229 • בית ספר יסודי
 - או תלמוד תורה? 231 • תחומי העיסוק של בוגרי
 מערכת החינוך הדתית 234 • הפליה עדתית בישיבות
 הציונות הדתית 237

239 תנועת נוער

ערכה של תנועת "בני עקיבא" 239 • שליחת הילדים
 לתנועת נוער 245 • הגעת הרב ל"בני עקיבא" 246 •
 תפקידה של "בני עקיבא" בימינו 247 • האתגר
 היום של "בני עקיבא" 248 • הקצנה דתית ב"בני
 עקיבא" 250 • תנועת נוער מעורבת 250 • תנועות נוער
 דתיות נפרדות 257 • הפרדת סניפי "בני עקיבא"
 ביישובים תורניים 259 • יחיד שתנועה מעורבת אינה
 מתאימה לו 260 • הופעה של נערות בתנועת נוער 261
 • כוחה של "ועידת בני עקיבא" 263 • ועידת "בני
 עקיבא" - מדוע הנוער מחליט? 264 • הדרכת שליחים
 ל"שבת ארגון" ב"בני עקיבא" 266 • מדוע: "בני עקיבא"
 ומדוע לא: "בני רבי עקיבא"? 271

273 על סדר השנה

תאריך פתיחת שנת הלימודים 273 • צחוק בפורים
 ובשבת זכור במוסדות חינוך 276 • לימוד באמצעות
 שאלות בליל הסדר ובכלל 278 • יחס לבן ציני ומקנטר
 על פי ההגדה של פסח 281 • ביטול מנהגי ל"ג
 בעומר 283 • דחיית ל"ג בעומר החל במוצאי שבת 284
 • מסר חינוכי לחופש הגדול 287

291 שונות

מסע חינוכי לפולין 291 • לימוד מיתולוגיה יוונית וענייני
 עבודה זרה 294 • נוער הגבעות ובניית מאחזים 295 •
 עבודה חינוכית עם נוער שכונות 297 • פסילת מנהלת
 בגלל בעלה 298

שער ג: סיפורים והנהגות 301

פתיחה 303

כוחו של חינוך 307

- מניין הכוח לעסוק בחינוך? 307 • צריך פה עוד הרבה
- חינוך! 307 • תראו כמה צמחנו - ותתעודדו! 308 •
- חינוך מתוך הלב פנימה 309 • הצלת בית הספר
- הממלכתית-דתי היחיד בשכונה 310 • תהיו - אתם! 312
- אילו מספרי הרב היו חשובים לו במיוחד? 312

הנהגות והדרכות חינוכיות 314

- יחס אישי לכל תלמיד 314 • לימוד מסר אגב לקיחת
- תרופה 315 • לוותר או לא לוותר? 316 • אתם
- נושאי הארון! 316 • חינוך אינו דבר ספונטני 317 •
- התלמיד צריך לבחור בעצמו 318 • רוצה באמת להשפיע
- על הנוער? 319 • להעביר שיעור בלי להכין אותו! 320
- ארון הקודש פתוח - ואתם יושבים!? 321 • שיחת
- הפתיחה הקבועה בישיבה התיכונית 322 • באיזה ספר
- כדאי לפתוח את השנה? 323 • גיוס הילדים לפעילות
- ציבורית? 323 • מה לעשות בחופשת פסח? 325 • קשה
- עליי פרידתכם 326

חינוך לא פורמלי 328

- פגישה אצל הרבי מליובאוויטש בנושא חינוך 328 •
- הפתיחה המתאימה למקום התורה בתנועה 329 • עצת
- זהב להתמודדות עם מורכבות בסניף 330 • לקבל
- חניכים שאינם דתיים לסניף? 331 • שאלה הלכתית -
- ותשובה חינוכית 331 • החתימה שלכם שווה יותר 332
- צריכים אתכם לשבת ארגון! 333

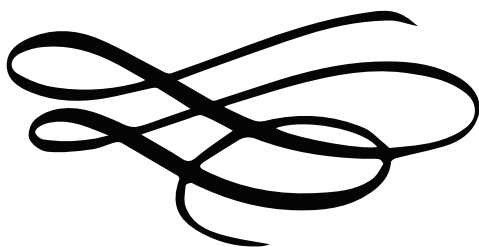
ספרי המחבר 334

לזכרו של ד"ר יחיאל שרמן ז"ל 337

א

שיעורים

א | תכלית החינוך בישראל

א | יסוד החינוך – להרבות בטוב!

כשאנחנו עוסקים בחינוך דור העתיד של עם ישראל ומדינת ישראל, אנו מוכרחים להתבונן בייחודו של עם ישראל, במהותו המיוחדת ובייעודו המיוחד, כדי שנדע להדגיש עניינים אלו בחינוכנו ונביא בעזרת ד' את בנינו ובנותינו להיות מופת באורח חייהם לערכים יסודיים אלו.

הנביא ישעיהו אומר (נא, א-ב): "הִבִּיטוּ אֶל צוּר חֲצַבְתֶּם וְאֶל מִקְבַּת בּוֹר זָקְתֶם. הִבִּיטוּ אֶל אֲבָרְהָם אָבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תְּחוּלְלֶכֶם". מן הראוי להתבונן באבות האומה ובמעשיהם, שהם השורשים של עם ישראל, ובשורשים מקופל העץ כולו. מעשה אבות – סימן לבנים. מה שמתגלה בשורש – מתגלה בעץ כולו.

חז"ל, בראייתם העמוקה, מגלים לנו שאורו של אברהם אבינו הוא האור האמיתי של הבריאה כולה. בקשר לפסוקי בראשית הבריאה – "וְהָאָרֶץ הֵיְתָה תְּהוֹ וְבָהוּ, וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְּהוֹם... וַיֹּאמֶר אֱ-לֹהִים: יְהִי אֹר, וַיְהִי אֹר" (בראשית א, ב-ג) – אומרים חז"ל (בראשית רבה ב, ג): "אמר הקדוש ברוך הוא: עד מתי יהא העולם מתנהג באפילה? תבוא האורה! 'וַיֹּאמֶר אֱ-לֹהִים: יְהִי אֹר!' – זה אברהם".

אברהם אבינו גילה את התוכן האמיתי של העולם והתחיל להאיר בו. אך מהו תוכן זה? מהו האור האמיתי של העולם?

הערך הגדול שלימד אותנו אברהם אבינו הוא החסד, כפי שעולה מסיפורי התורה עליו, וכפי שאמר הנביא (מיכה ז, כ): "תִּתֵּן אֱמֶת לַיַּעֲקֹב, חֶסֶד לְאַבְרָהָם".

מאברהם אבינו אנו למדים כי יסוד העולם הוא החסד – "כִּי אֱמַרְתִּי: עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה" (תהלים פט, ג). התוכן האמיתי של

העולם הוא **חסד** – להיטיב, להרבות בטוב, ללכת בדרכי ד': "טוב ד' לכל, ורחמיו על כל מעשיו" (שם קמה, ט).

זהו היסוד העיקרי של החינוך שלנו: **אנחנו משתוקקים שבנינו ובנותינו יהיו טובים**, ירצו בטוב ויוסיפו הרבה טוב לעמנו, לארצנו ולעולם כולו.

יש להעמיד את החינוך בראש מאוויינו ולמצוא בכל פעם דרכים נוספות לקדם אותו בצורה הטובה ביותר, לשם מילוי ייעודו האמיתי והגדול, הקשור לתכלית הבריאה כולה: "וַיֹּאמֶר אֱ-לֹהִים: יְהִי אור – וַיְהִי אור!".

ב | תכלית החינוך בישראל

מערכת החינוך שלנו, על כל מסגרותיה, צריכה לחנך לקראת מילוי ייעודו הגדול של עם ישראל. ומהו הייעוד המוטל עלינו? נאמר בתורה (דברים ז, ו): "כִּי עַם קְדוֹשׁ אַתָּה לַד' אֱ-לֹהֶיךָ" – עם שלם, על כל שדרותיו, ובכל שטחי חייו, שחי בארצו הריבונית, עוסק ומפתח את כל שטחי החיים, חי חיים ערכיים, חיים של קדושה וטהרה.

מציאות אידיאלית זו תהיה מופת לאנושות כולה. זהו תפקידו של עם ישראל, זהו ה"אור לגויים" שנדרש מאיתנו.

אך כיצד נגיע לכך? כיצד נחנך את תלמידינו להשתלב בהגשמת ייעודו של עמנו? לשם כך עלינו **להתמקד בעיקר**, לשים את הדגש על מטרתו האמיתית של החינוך.

הרב זצ"ל כותב באחת מאיגרותיו (איגרות הראי"ה א, איגרת קע): "מטרת החינוך היא להכשיר את האדם לצורתו המתוקנת, שהנקודה המרכזית שבה היא **לעשותו טוב וישר**... הכשרת האדם למלחמת החיים נחשבה אצלנו תמיד למדרגה השניה של צדדי החינוך, ולא לעצם מטרתו".

זו המגמה המוכרחה להיות מונחת בתשתית החינוך שלנו: לחנך את התלמיד להיות אדם, לפתח ולטפח את צלם הא-לוהים שבו, ולעשותו טוב וישר.

מערכת החינוך שלנו עוסקת לא מעט בהוראה ובלמוד ידע. ואכן, יש ערך להוראה – כל עוד היא מבוססת על חינוך. יש ערך להישגיות כשהיא משמשת את העיקר. אנחנו בוודאי רוצים לצייד את תלמידינו ביכולת להתמודד במלחמת החיים, אבל בראש וראשונה עלינו למלא אותם בתוכן האמיתי של החיים, בערכי אמת, שהם עיקר הכול.

גם ילדים ונוער, שמסיבות שונות אין ביכולתם לעמוד במרוץ ההישגיות, אין כל סיבה שלא יתמלאו בהישגים ערכיים ויהיו בני אדם למופת, אם באמת תעמוד מטרת החינוך באמיתותה כל הזמן לנגד עינינו ותכוון את מעשינו.

ג | החינוך הוא יסוד הכול

צריך לדעת כי החינוך נמצא תמיד בראשית מאוויינו. החינוך הוא יסוד הכול והבסיס לכול.

אנו זוכים לחיות בדור גדול של תקומת מדינת ישראל, קיבוץ גלויות מופלא, שיבת ארץ ישראל לידינו, וירושלים בראשה. אבל יש צורך לחנך את דור העתיד איך להתייחס למציאות שאנו חיים בה. והכול תלוי בחינוך, כי הערכים כולם נעוצים בסופו של דבר בחינוך.

אפילו בהתייחסות לארץ שאנו חיים עליה, האם יהיה קשור הדור הצעיר לארץ שלנו, ההכרה שאין להעלות על הדעת לחיות בשום מקום אחר בעולם חוץ מארצנו, בכל מצב שהוא – דבר זה תלוי בחינוך.

התפיסה של עם ישראל ואחדותו בכל מצב – תלויה בחינוך. גם אם יש בינינו חילוקי דעות, ואפילו חילוקי דעות רציניים

ביותר, אנחנו עם אחד. ואנחנו אוהבים זה את זה, כי אנחנו אחים. עם ישראל הוא כמו משפחה אחת גדולה – "הַמְשִׁפָּחָה אֲשֶׁר הָעֵלִיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (עמוס ג, א). אם יש חילוקי דעות במשפחה, אז האחים, אחים ביולוגיים, גם אם הם שונים בדעותיהם ובאורחות חייהם, אוהבים זה את זה. אותו דבר צריך להיות בעם ישראל כולו. אך כדי להבין ולהפנים זאת צריך להתחנך לכך.

גם המוטיבציה לשרת בצה"ל תלויה בחינוך. ההשתוקקות לשרת בצה"ל, מתוך הבנה שעושים בזה את אחד הדברים הגדולים ביותר – גם היא תלויה בחינוך.

על כן מן ההכרח להרבות בלימודי יהדות בכל בתי הספר במדינת ישראל – ולא רק במגזר הדתי. כולם צריכים לדעת מאין באו. מי שאינו יודע את העבר שלו – אינו יודע גם את עתידו. מניין באנו, ולאן אנו הולכים. להכיר ולדעת.

וחלילה לנו להתרשם מיחידים הזועקים: "הדתה!". וכי הם רוצים שיהיו בנינו בורים ועמי ארצות?! בנינו ובנותינו מוכרחים להיות מחוברים לחינוך יהודי – שאם לא כן, מניין יכירו את ערכי עמם? היאך ידעו על עברם ומורשתם? וכיצד יבינו את עולמם?

ד | הפתרון – סם חיים

לצערנו, אחת הרעות החולות בקרב הצעירים בדורנו היא שימוש בסמים, ויש האומרים שזה אף נעשה לחלק מתרבות הנוער. דבר זה מדהים ומכאיב מאוד, ובוודאי כולנו רוצים להשתחרר מנגע זה. אך צריך להדגיש כי יש רק תרופה אמיתית אחת לכך – להשתמש בסם אחר, בסם חיים, וכדברי רבי יהושע בן לוי (יומא עב, ב): "מאי דכתיב (דברים ד, מד): 'וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנִי יִשְׂרָאֵל?' זכה – נעשית לו סם חיים".

החינוך לערכים, שצריך להיות התשתית במערכת החינוך שלנו, משתלב במגמה להגדלת מקומם של ערכי היהדות בחינוכנו.

היהדות ומורשתה הן האוצר הבלום של הטוב והטוהר, החייבים לתפוס את מקומם האמיתי בחינוכנו.

כיום קיים רצון לכך. יתר על כן, קיים צימאון לאמת היהודית. הדור הצעיר מחפש את שורשיו האמיתיים, ועלינו לעזור לו למצוא אותם. מדינת ישראל חייבת להקדיש מאמצים ומשאבים מיוחדים למגמה זו. **זה צו השעה, זה אתגר הדור!**

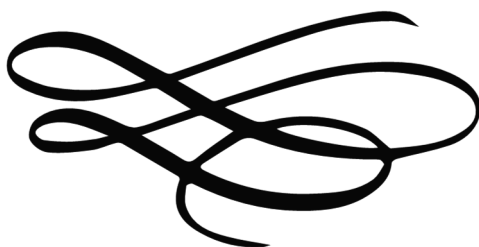
החינוך היהודי הוא אפוא המפתח לתיקון כל הפגמים בחברתנו, ועל כן הוא ההשקעה הבטוחה ביותר והחיונית ביותר, ועל כן חובה עלינו לחזק את החינוך היהודי במדינת ישראל.

ממילא מובן כי יש לראות את העבודה החינוכית כשליחות קדושה – במיוחד בדורנו, דור התקומה וקיבוץ הגלויות, על בעיותיו המיוחדות. ייתן ד' ונצליח לגדל דור בריא בגופו וברוחו, שיתרום את תרומתו להגשמת ייעודו של עם ישראל בעולם.

ב

**שאלות
ותשובות**

הדרכות חינוכיות

הסבר התנהגות ההורה והמחנך לילדים

האם הורה ומחנך צריכים להסביר לילדיהם וחניכיהם את סיבת התנהגותם בדברים הנוגעים לחינוכם?

אין לשאלה זו תשובה אחת לכל המקרים, אלא כל מקרה ומקרה לגופו. ובכל זאת, נציע כמה שיקולים שצריכים להנחות בהחלטה החינוכית אם נכון להורה ומחנך להסביר מדוע החליטו לנהוג בצורה מסוימת.

דבר ראשון, ודאי שהורים ומחנכים אינם חייבים להסביר כל דבר שהם עושים ואינם צריכים להצדיק את ההחלטה החינוכית שלהם לפני הילדים והתלמידים. בהנחה שהורה או מחנך באמת פועל מתוך שיקול חינוכי, הוא אינו חייב לתת הסברים להחלטתו. צריך לדעת כי לא כל דבר אפשר להסביר לילדים בגילם, הם לא תמיד בשלים להבין את השיקולים החינוכיים שמאחורי ההחלטה, וכן הלאה.

עם זאת, במקרים מסוימים יש ערך חינוכי שהילד יבין את ההחלטה שלך, כי על ידי זה יש סיכוי שהוא יזדהה איתה ויתחנך בכיוון שאתה רואה לנכון. על כן, אם לא תסביר לו, יש החמצה מסוימת בפעולה שעשית, כי היא הייתה יכולה להשפיע יותר על חינוכו. זה הצד החיובי שבדבר, בבחינת "עשה טוב", שיש בשיתוף הילדים בשיקולים החינוכיים של ההורה והמחנך.

לשיתוף הילדים בסיבות למעשה שלך יש גם תועלת למניעת שלילה, בבחינת "סור מרע", שכן, אם לא תסביר להם מדוע בחרת

לפעול כפי שפעלת, ייתכן שהם יבינו את הפעולה שלך שלא כשורה ויסיקו ממנה מסקנות שגויות ולעיתים אף מזיקות לחינוכם.

לדוגמה, מחנכים הנמצאים בתפילה עם תלמידיהם, ובמהלך התפילה מתעורר להם צורך לדבר ביניהם בעניינים הקשורים לתלמידים. אולי תלמיד מפריע, אולי מאחר, או כל דבר אחר, דבר המצריך שיח, אפילו קצר, בין אנשי החינוך במקום. במקרה כזה, אם אפשר, מן הראוי שלא ידברו ביניהם בזמן התפילה.

אנשי חינוך צריכים לדעת שהילדים מביטים עליהם, בוחנים אותם ולומדים מהם גם כאשר הם אינם בשיעור בכיתה, ואולי אף יותר. הילדים רואים את המחנכים שלהם מדברים זה עם זה בתפילה! נכון שיש להם סיבה טובה, אבל הילדים אינם מתחשבים בסיבות האלה... הם רואים איש חינוך מדבר עם איש חינוך אחר באמצע תפילה ומסיקים מבחינתם את המסקנה המתבקשת – אפשר לדבר בתפילה! אם הם מדברים – למה שאני לא אדבר?

הילד מקבל "מסר כפול" – דיבורים לחוד, ומעשים לחוד. מצד אחד, המחנכים **אומרים** לי שאסור לדבר, ותפילה היא דבר חשוב... אך מצד שני, הם עצמם **פועלים** אחרת, שהרי הם מדברים! וחשוב לדעת כי במקרים של "מסר כפול" יטו הילדים לבחור במסר הנובע **מהמעשה** שלך – ולא מהמסר שאתה **אומר** בפיך.

והדבר בעייתי גם בחלקים בתפילה שאין בהם איסור הפסקה, שהרי הילדים לא יתחילו להתפלפל בדבר, בעיניהם – המורה דיבר! ולא משנה באיזה שלב בתפילה הוא דיבר. ואם הוא דיבר – גם אני יכול לדבר! מתי? מתי שמתחשק לי, גם בקריאת שמע...

על כן, במקרה של צורך ממשי **דחוף**, עדיף שיסמן המחנך לחברו לצאת החוצה, ושם ידבר איתו על מה שצריך, כך לפחות לא יראו הילדים את מחנכיהם מדברים בתפילה. כמובן, גם זה לא

לכתחילה, ומן הראוי עד כמה שאפשר שלא לצאת החוצה במהלך התפילה, אלא להמתין לסופה, אך כשהצורך דחוף ממש, ואין ברירה, עדיף לצאת החוצה מלדבר לעיני התלמידים.

אבל אם בכל זאת נצרך המחנך לצאת החוצה לצורך מסוים, טוב שיסביר אחר כך לתלמיד מדוע עשה כן. כאן בהחלט יש מקום להסביר ולומר: "כל כך הייתי רוצה לשבת במקומי ולהתפלל, בלי להתעסק בדברים אחרים, אבל מה לעשות, התפקיד שלי לחנך אתכם, ומשום כך נאלצתי לצאת החוצה לצורך זה...".

במקרה זה ההסבר חשוב, כדי שהתלמיד ידע שלא יצאת החוצה סתם, מתוך זלזול בתפילה, אלא שאתה מופקד על החינוך שלו, ומשום כך היית צריך לצאת. אם לא תסביר לו, הוא עלול להסיק מסקנות שזיקו לחינוך שלו, ולכן מן הראוי במקרה זה כן להסביר.

בכך אתה גם מרוויח שני דברים. ראשית, אתה מבהיר לו שאתה משתדל לעשות רק דברים שמן הראוי לעשותם ומראה לו בזה דוגמה אישית. ושנית, בעצם ההתחשבות שלך בו, שאתה טורח להסביר לו, אתה מראה את חובתך אליו ושאתה מעריך אותו ואינך מתעלם ממנו, וזה ודאי מוסיף לחינוך שלו.

ועם זאת, כאמור בתחילת הדברים, לא על כל דבר צריך המחנך לתת הסברים. לדוגמה, אם עשה הבן מעשה חמור מאוד, וההורים רואים צורך להענישו, הם אינם צריכים לתת לבן דין וחשבון, ובהחלט יכולים לומר לו: "אנו מצטערים מאוד, אנו החלטנו כך מכיוון שעשית מעשה חמור ביותר. למה החלטנו לתת לך דווקא את העונש הזה? איננו רוצים להסביר לך. קודם תבין כמה חמור המעשה שעשית", וכדומה.

צריך לשקול כל מקרה לגופו. במקרה שיוסיף ההסבר לחינוכו באופן כלשהו - חשוב להסביר; ובמקרה שדווקא הימנעות

שער ב: שאלות ותשובות

מהסבר תועיל יותר – עדיף שלא להסביר. השאלה צריכה להיות **מה יועיל יותר במקרה המסוים לחינוך הילד**, ועל פי זה לבחור מתי להסביר, איך להסביר וכמה.

חינוך בבית ובמקום הלימודים

היכן מרכז הכובד של חינוך הילד – בבית או במוסד החינוכי? ומה קורה אם יש פער בין אורח החיים בבית לבין החינוך בבית הספר?

ודאי גם בבית וגם במוסד החינוכי מחנכים, אבל צריך לדעת **שהכול מתחיל בבית**. זהו מצב נתון, שהרי בסופו של דבר הילד והילדה גדלים בבית, הם יוצאים ממנו וחוזרים אליו, ולכן **עיקר החינוך הוא בבית**.

לעיתים קיים פער בין החינוך בבית לחינוך במקום הלימודים, אך צריך לזכור כי מי ששולח את ילדיו למוסד החינוכי הם ההורים, ומן הסתם, בדרך כלל, הם בעצם רוצים בחינוך של אותה מוסד, שאם לא כן, מדוע שלחו אליו את ילדיהם?

לא נראה הגיוני שהורים ישלחו את ילדיהם למוסד מסוים, המחנך במוצהר לערכים מסוימים, ובאותו זמן יאמרו בבית דברים הפוכים מהחינוך של המוסד שבחרו, ויתנגדו אליו.

כמובן, מחנכי הילדים במוסדות החינוך אינם מצוויים לחנך את ההורים של תלמידיהם, זה לא תפקידם. אך סוף סוף ההורים שלחו את ילדיהם למוסד החינוכי כדי שיתחנך שם, הם בחרו להיעזר במחנכים ובמחנכות של אותו מוסד כדי לסייע להם בחינוך ילדיהם.

יש להוסיף, כי אומנם גם ההורים וגם המורים מחנכים את הילדים, אך אלו צורות חינוך שונות. הורה צריך לחנך על ידי **דוגמה אישית** שהוא נותן לילדיו. הוא אינו צריך להתכונן לשיעור

ולחשוב איך להיראות לפני ילדיו, אלא להתנהג **כמחנך באופן טבעי**. זהו החינוך המקורי והאמיתי – **פשוט להיות אדם כפי שאדם צריך להיות**.

כמובן, דבר זה נכון גם כלפי המחנכים, כי זה ראשית החינוך – הדוגמה האישית החיובית. אך המחנכים נדרשים לצרף לזה גם אמצעים חינוכיים, כמו שיעורים ופעילויות וגישות חינוכיות, וכן הלאה, אך ראשית כול, כל מחנך נדרש בראש ובראשונה להיות אדם כפי שאדם צריך להיות, ועל ידי כך ישפיע על חניכו ותלמידו ללכת בדרך זו.

חינוך לתורה ומצוות לפני גיל חינוך

דין חינוך למצוות מתחיל מגיל שילד מתחיל להבין את פשר מעשה המצוות, ברובד הבסיסי ביותר, כמובן. האם יש ערך לחנך את הילד לתורה ומצוות גם לפני גיל זה, בזמן שאינו מבין בשכלו מה שמלמדים אותו?

בסוף שנת השמיטה מצווים ישראל לערוך את מעמד ההקהל בבית המקדש (דברים לא, י-ב): **"מִקֵּץ שְׁבַע שָׁנִים, בְּמַעַד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, בְּחַג הַסֻּכּוֹת, בְּבוֹא כָל יִשְׂרָאֵל לְרְאוֹת אֶת פְּנֵי ד' אֱלֹהֶיךָ... הִקְהַל אֶת הָעָם, הָאֲנָשִׁים, וְהַנְּשִׁים וְהַטַּף... לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִרְאוּ אֶת ד' אֱלֹהֵיכֶם"**.

באירוע חגיגי זה עומד עם ישראל כולו – גברים, נשים וטף – בבית המקדש, וכולם שומעים את המלך מקריא קטעים נבחרים מהתורה.

יש באירוע זה מעין הפגנת הזדהות של עם ישראל עם התורה. העם כולו נאסף ומביע את הזדהותו עם ערכה של התורה וחשיבותה, ומתוך כך מתעורר החשק בלבבות ללמוד בה ולהתקרב לקדוש ברוך הוא, נותן התורה.

אפשר להבין את הערך של השתתפות הגברים והנשים הבוגרים במעמד הזה, אך מדוע חשוב להביא גם את **הטף**, הילדים הצעירים? לכאורה, אין מקום לטף במעמד לימודי שכזה, שהרי – מה להם וללימוד תורה? הם הרי אינם מבינים את מה שקורא המלך! וכי לא עדיף להשאירם בבית?

במסכת חגיגה (ג, א) מסופר על שני חכמים שבאו לבקר את רבי יהושע רבם. רבי יהושע הפציר בהם שישתפו אותו במה שנלמד בבית המדרש באותו היום. תלמידיו סיפרו לו שרבי אלעזר בן עזריה העלה את שאלתנו: "טף למה באים?" – לשם מה התורה מצווה להביא את הילדים הקטנים למעמד ה"הקהל"? ותשובתו הייתה: "ליתן שכר טוב למביאיהם".

כלומר, הסיבה להבאת הטף היא לתת שכר להוריהם, המשתדלים להביאם למעמד זה איתם יחד. רבי יהושע התרגש מהחידוש הזה ואמר לשני החכמים: "מרגלית טובה הייתה בידיכם – וביקשתם לאבדה ממני?!". החידוש הזה היה יקר בעיניו כמרגלית טובה!

אך לכאורה, הסבר זה לוקה בחסר: אם מטרת הבאת הילדים היא רק למען ריבוי שכר להורים, הרי הייתה התורה יכולה לדרוש מהם טרחה אחרת שבה היו זוכים בשכר – איזו תועלת צומחת למישהו מהבאת הילדים הצעירים למעמד ה"הקהל"?

רבי יצחק אברבנאל (דברים, לא) לומד מכאן שיעור חשוב בהלכות חינוך. אומנם הילדים הקטנים אינם מבינים דבר מהנאמר במעמד ה"הקהל", אך עצם המעמד **מרשים אותם ונוגע בליבם**, והרושם החינוכי שנקבע בנפש הילד לא יימחה לעולם.

השפעת המעמד חשובה ביותר **להמשך חינוכו** של הילד, כאשר יגיע לגיל מצוות, ובלשונו: "שבבואם בימים, שתחול בהם חובת המצוות מקיומם, יקל משא האבות וטורחם המוטל עליהם להביאם בעול מלכות שמים, במה שקדם להם מההרגל בקטנותם לבוא שמה".

השכר שמקבלים מביאי הילדים הוא **הסיוע בחינוכם בעתיד**. רשמי המעמד שיחוקקו בליבם **יקלו** על חינוכם ליראת שמיים ולקיום המצוות בשנים הבאות, וזהו: "ליתן שכר למביאייהם".

מעין זה כתוב בתלמוד הירושלמי על חינוכו של רבי יהושע, שהיה אחד מחכמי המשנה הגדולים ביותר, תלמידו של רבן יוחנן בן זכאי ורבו של רבי עקיבא. כאשר הוצג רבי יהושע לפני רבי דוסה בן הורקנוס הישיש, שיבח אותו רבי דוסה ואמר: "זכור אני שהייתה אמו (-של רבי יהושע) מולכת (-מוליכה) עריסתו לבית הכנסת, בשביל שידבקו אוזניו בדברי תורה".

אף שבאותה שעה, כשהתכרבל יהושע התינוק בעריסה, לא קלט דבר ולא הבין מה שנאמר סביבו - בכל זאת נכנס רושם לימוד התורה לליבו, וכשגדל עם הרושם הזה בליבו, צמח להיות תלמיד חכם גדול.

אי אפשר שלא לשים לב שזהו אותו רבי יהושע ששמח כמוצא שלל רב על דרשת הבאת הטף למעמד ה"הקהל" - "כדי ליתן שכר למביאייהם". אמר רבי יהושע לתלמידיו: מרגלית טובה היא הדרשה שהבאתם לי! כך בדיוק נהגה בי אימי, כשהביאה אותי לבית הכנסת בהיותי תינוק, כדי שיידבקו אוזניי בדברי תורה!

ובאמת, כשהגדיר רבן יוחנן בן זכאי את אישיותם של חמשת תלמידיו הגדולים, בחר לאפיין את מעלתו של רבי יהושע בשבח: "אשרי **יולדתו**" (אבות ב, ח). רבן יוחנן בן זכאי שיבח את **אם** תלמידו, שבזכות פועלה יצא ממנה בן גדול כל כך - וכל זה בזכות הבאתו לבית הכנסת בראשית ימיו!

על כן, אף שילד צעיר עדיין איננו מסוגל להבין את ענייניו של התורה והמצוות, ואין עליו דין חינוך, בכל זאת יש ערך לחוויות שהוא צובר בגיל זה. חוויות חיוביות ומרוממות הקשורות בתורה ומצוות יטביעו רושם עמוק בנפשו ויועילו לחברו בבגרותו לעבודת ד'.

חינוך לשמחה במצוות

היום משתדלים מאוד לחנך את התלמידים לשמוח בתורה ובמצוות. מדוע זה חשוב כל כך? ברור שזה יסייע להם לקיים את התורה והמצוות, אך האם יש בכך משהו עמוק יותר?

עבודת ד' האמיתית והשלמה היא רק זו הנעשית מתוך שמחה. השמחה מבטאת את **שלמות העשייה**, היא מעידה שהאדם מקיים את המצוות לא רק באיבריו, בצורה חיצונית – אלא שכל כולו מלא הזדהות עם עבודת ד'. השמחה במצוות מגלה שהמצוות נובעות **מהלב**, אף שהן מבוצעות בפועל **באיברים**. השמחה מלמדת על יחס האדם לעבודת ד', ועל כן היא עקרונית ומשמעותית כל כך.

הרב זצ"ל (איגרות הראי"ה ב, תרפא) שיבח את בנו, מורי ורבי זצ"ל, על שמחתו בעת קיום אחת המצוות והסביר לו את משמעות השמחה במצוות: "היסוד הפנימי של המצוה הוא שמחתה, שבה מאיר אור קדושת האמונה החבויה במעמקי הנשמה, המוודאת לאדם שהעושר של מצוות ד' הוא נעלה ונשגב מכל סגולות מלכים ואוצרות אדירים".

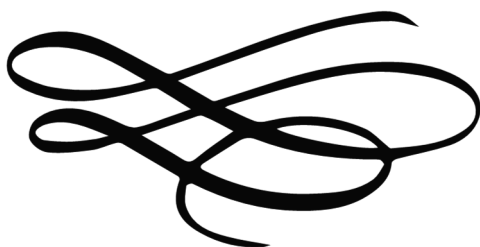
השמחה בקיום המצוות מבטאת את הערכת האדם למצוות-ד'. היא מגלה את האמונה הקיימת בנשמה פנימה ומדגישה לאדם שמצוות ד' טובות מכל אוצרות העולם הזה – "טוב לי תורת פיך מאֲלֵפֵי זָהָב וְכֶסֶף" (תהלים קיט, עב).

הרמב"ם (הלכות סוכה ולולב ה, טו) עומד אף הוא על חשיבות השמחה בקיום המצוות: "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שציווה בהן – עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו – ראוי להיפרע ממנו, שנאמר (דברים כח, מז): 'תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב'".

ג

**סיפורים
והנהגות**

הנהגות והדרכות חינוכיות

✪ יחס אישי לכל תלמיד

הרב אבי נזרי, בוגר ישיבות "אור עציון", התיכונית והגבוהה, מספר על היחס האישי של הרב לתלמידיו:

"כשהיה הרב רואה תלמיד, היה שואל אותו בשמו: 'שלמה, מה שלומך? איך בסניף? איך ביישוב? שמעתי שהיה כך וכך'... ומוסיף להתעניין בו ובקורותיו.

הרב ידע שם של כל תלמיד בישיבה - גם בישיבה התיכונית וגם בישיבה הגבוהה. מדובר במאות תלמידים בשנה, והרב ידע את שמות כולם, ובדרך כלל זכר אותם גם שנים רבות לאחר סיום פרק לימודיהם בישיבה.

זה לא קרה רק בזכות כוח זיכרון יוצא דופן, אלא משום שהרב ראה בכך חשיבות והתאמץ לשם כך. בתחילת השנה היה הרב מבקש מהמזכירה תמונות פספורט של כל התלמידים. וכך היה לו בחדרו שבבית, שהיה גם משרדו, אלבום ובו תמונות כל התלמידים החדשים לצד שמותיהם. לפני תחילת השנה שינן הרב את השמות, וכך, כשהיה רואה תלמיד, היה יודע מייד מיהו, והיה ניגש אליו ומדבר אליו בשמו בידידות, בחום ובמאור פנים".

🌸 לימוד מסר אגב לקיחת תרופה

קומונרית לשעבר בתנועת "בני עקיבא" מספרת על חווייתה ממפגש עם הרב דרוקמן בביתו, במסגרת סמינריון לקומונריות הנמצאות בשנתן השנייה בתפקיד. הקומונריות שאלו שאלות מחיי היום-יום בתפקיד וגם שאלות עמוקות והלכתיות, והרב ענה על כל שאלה ושאלה בסבלנות ובמילים פשוטות, התייחס לכל בת כאילו הייתה היחידה ששאלה.

הוא דיבר איתן בגובה העיניים, במילים שלהן. הרב נתן להן תחושה שהן בדו-שיח איתו, ולא בשיעור של אדם צדיק וגדול. הוא שם את עצמו במקום שלהן לכמה רגעים, ולא היה אפשר להפסיק להקשיב לו במשך שעה שלמה.

במהלך אחת השאלות שנגעה בנושא של חינוך הנוער למחויבות הלכתית, נזכר הרב שהגיעה השעה, והוא צריך ליטול תרופות. הרב הפסיק לרגע את הדברים, נטל מן הקופסאות שלפניו כמה מיני תרופות ובלען. תיכף ומייד הוסיף הרב את דבריו ונעזר באירוע הזה להמחשה:

"האמנה לי, אני איני מבין בכדורים האלה דבר. איני מבין מה עושה האדום, ומה הצהוב, ומה הלבן. אז למה אני לוקח אותם? כי אני מאמין ברופא שנתן לי אותם, ושהוא יודע שזה טוב בשבילי.

מהי מחויבות להלכה? שאני מאמין שכל זה ניתן לטובתי, אני בטוח שמי שנתן לי את התורה והמצוות, נתן לי אותן לטובתי, מאהבתו אליי".

"ובאמת", סיכם הרב, "בלי אמונה – אין מצוות. המצוות הן הביטויים של האמונה".

לוותר או לא לוותר? ❁

"באחת השנים חינכתי כיתה מורכבת במיוחד", מספר הרב אורן זרגרי, בוגר הישיבה הגבוהה "אור עציון", "יום אחד יצא לי להתפלל מנחה וערבית עם הרב. בין התפילות ניגשתי לרב להתייעץ איתו אם כדאי לי לוותר לתלמידים, להפסיק להתאמץ לעמוד איתם על דברים חשובים ועקרוניים, ופשוט 'לזרום' איתם, במקום להיאבק איתם כל הזמן..."

הרב ענה לי תשובה המלווה אותי מאז ועד היום: **'אם תוותר להם – יבוא יום והם יאשימו אותך!'**

חלפו מאז שנים, ויותר מפעם חשבתי לעצמי לוותר לתלמידי, להניח להם, בשביל מה לריב איתם כל הזמן ולהתאמץ לשווא... וכל פעם חוזר אליי קולו המיוחד של הרב – 'יבוא יום והם יאשימו אותך...!', ומתוך כך אני מתחזק מחדש בעבודתי החינוכית, מתוך הכרה שזו האחריות שלי כמחנך, ובסופו של דבר פירות החינוך שיצמחו בעתיד יהיו שווים את המאמץ שאני משקיע בהם עכשיו."

אתם נושאי הארון! ❁

"כשהיינו בכיתה י'", נזכר הרב דרור טוויל, רב העיר שדרות, "יצאנו מהישיבה התיכונית שלנו לסמינריון בישיבת 'אור עציון'. באחד הערבים הועלתה שאלה לפני תלמידי החכמים שהיו שם, וכל אחד אמר את דברו, ובסוף עלה הרב ודיבר.

אני זוכר עד היום את הרושם שעשה עליי. דבריו היו בולטים מאוד, אף שאלו לא היו הדברים הראשונים שנשמעו באותו פורום. היו שם אנשים רציניים וכריזמטיים, והוא אמר כמה דברים שמצד התוכן היו פשוטים להבנה, אבל האופן שבו נאמרו הם שנטעו בי את הרושם העמוק.

ואני חושב שהנקודה החזקה בדבריו הייתה שהוא אמר שיש תורה בעם ישראל וצריך להמשיך אותה לדורות הבאים. הרב קישר זאת לפרשת השבוע, הוא דיבר על בני לוי שקיבלו את תפקיד נשיאת הארון וקרא אלינו: **'אתם נושאי הארון!'**.

היינו בסך הכול תלמידים בישיבה תיכונית. מה היה לנו בסך הכול? היה לנו כדורסל, משחקים, וכל מיני שטויות... אבל כשהוא אמר את המילים האלה מתוך ליבו, הוא העניק לך את התחושה שזה נכון, שהוא מאמין בך, שהוא מאמין בכל הבחורים ששם. והוא לא רק אמר את הדברים, אלא הצליח לנטוע בנפשות את האמונה שהם מסוגלים לדבר הזה".

🌸 **חינוך אינו דבר ספונטני**

הרב זאב רוזנפלד, בוגר הישיבה הגבוהה "אור עציון", ורב היישוב טלמון כיום, מספר כי באחד החורפים נסע לחרמון עם הכיתה שחינך. התלמידים נהנו מהשלג והשליכו כדורי שלג זה על זה. בסוף הפעילות עלו כולם לאוטובוס רועדים מקור ורטובים, והאוטובוס המחומם הרגיע אותם.

"נזכרתי שטרם התפללנו מנחה, ותכף שקיעה. ניסיתי לבקש ולדרוש מהתלמידים לרדת לתפילת מנחה, אך הם לא ממש שיתפו פעולה... התלבטתי מה נכון לעשות - האם להתעקש שירדו ולהתפלל במניין או להניח להם.

כשחזרנו לישיבה העליתי את ההתלבטות לפני הרב. הרב ענה לי שמחנך צריך להיות מסודר ומאורגן מראש, ולא להגיע לדילמה כזאת. יש להתפלל מנחה בעוד היום גדול, לפני שנרטבים בשלג.

חזרתי על השאלה: איך היה עליי לנהוג במצב שנוצר - להתעקש שירדו מהאוטובוס או לא? אך הרב חזר על תשובתו - על המחנך לתכנן את סדר היום מראש כך שלא יגיע מלכתחילה לדילמה.

אולי לא קיבלתי תשובה לשאלה הפרטית ששאלתי, אך קיבלתי מהרב כלל חשוב בחינוך: חינוך אינו דבר ספונטני, אלא דורש תכנון וחשיבה”.

🌸 התלמיד צריך לבחור בעצמו

הרב דרוקמן לא היה אדמו”ר עם חצר חסידית, החותך דברים – וכולם מבצעים את הוראותיו. הרב העניק לתלמידיו הדרכה, וכל תלמיד היה צריך להבין ממנו מהי הדרך הנכונה.

התלמידים היו שואלים את הרב: “מתי לצאת מהישיבה?” “באיזה מקצוע לבחור?” “איפה נכון לגור?” “האם לעשות כך או אחרת?”. והרב היה מחזיר להם את השאלה: “מה אתם חושבים? מה כדאי לדעתכם?”.

“הרב, מתי כדאי להתגייס – השנה, עם כל החבר’ה, או שעדיף ללמוד עוד שנה בישיבה לפני הגיוס?” “מתי להתחתן?”. שאלות קשות, גורליות ומורכבות.

אך הרב לא פסק לנו – עשו כך או אחרת. הרב לימד והדריך, בנה בתלמידיו תפיסת עולם ונטע בהם יסודות, וכך העניק להם כלים להתמודד בעצמם עם ההתלבטויות שיעמדו לפניהם בחיים.

כשבאו התלמידים לפניו, ידע כמובן לתת עצה, להאיר את צדדי ההתלבטות, להדגיש את השיקולים, להזכיר מה חשוב בחיים, מה עיקר ומה טפל. לפעמים מילה או משפט אחד של הרב הספיקו לשואל כדי להאיר את כל שאלתו באור חדש ולהעמיד לפניו את ההחלטה כתשובה פשוטה. אך הרב עצמו לא היה קובע לשואלים במה עליהם לבחור, אלא רק מסייע להם לבחור בעצמם.

כשבאו לפניו, ידע כמובן לתת עצה, להאיר את צדדי ההתלבטות, להדגיש את השיקולים, להזכיר מה חשוב בחיים, מה

עיקר ומה טפל, אך הרב לא היה קובע במה עליהם לבחור, אלא רק מסייע לתלמידיו לבחור בעצמם.

זוהי היה קשה. לפעמים התלמידים דווקא העדיפו שהרב יאמר להם מה לעשות, שיחסוך מאיתם את הבחירה ויפתור את ההתלבטות. אך לא כך הייתה דרכו החינוכית של הרב דרוקמן. הרב העביר מסר חינוכי גם בלי לומר אותו: אני מלמד אתכם, **ואתם**, מתוך הלימוד והחשיבה שלכם, תחליטו מה לעשות ואיך צריך לפעול. אתה התלמיד צריך לקבוע את מסלול חיך, אני נותן לך הדרכה והכוונה, ואתה צריך להסיק ממנה מה נכון לך לעשות.

❦ **רוצה באמת להשפיע על הנוער?**

הושע הירש למד בישיבה הגבוהה "אור עציון" ובהיותו בשיעור ז' החל להדריך בישיבה תיכונית תורנית. הוא מספר כי לפני תחילת שנת הלימודים הלך לבית הרב להתייעצות:

"לתלמידים נאמר להביא רק מכשירים סלולריים פשוטים, ולא מכשירים 'חכמים'. לי היה כמובן מכשיר 'חכם'. ולכן שאלתי את הרב איך עליי לנהוג.

הרב ענה לי בפשטות: 'איני יכול לחייב אותך, זו החלטה שלך מה לעשות, אבל אם אתה באמת רוצה להשפיע על הנוער, וכך היא הנחיית המוסד, אתה צריך להיות דוגמה אישית, וראוי שתחליף גם אתה למכשיר פשוט'.

ואכן, קיבלתי את עצתו של הרב וקניתי לעצמי מכשיר פשוט, כדי שאוכל להיות באמת דוגמה לתלמידים".